

**GEDİZLİ KABÛLÎ DÎVÂNÎ'NDA ŞEHNÂME ETKİSİ
(EFSANEVİ KAHRAMANLAR)*
Shahnameh Influence in Gedizli Kabûlî's Text of Dîvân**

Fatma KOLA¹

¹ Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, fatmacola@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0001-6795-718X

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:14.03.2022
Kabul/Accepted:17.04.2022

DOI:10.20322/littera.1086085

Anahtar Kelimeler

Kabûlî, Dîvan, Şehnâme,
Mitoloji.

ÖZ

Meşhur İran şairi Ebu'l-Kâsım Mansûr bin Hasan Firdevsî tarafından X. yüzyılda kaleme alınan *Şehnâme/Şahnâme* altmış bin beyitten oluşan manzum bir eserdir. İran'ın millî destanı olarak kabul edilen *Şehnâme*, yalnızca Fars edebiyatının önemli bir eseri olmakla kalmamış, eşsiz üslup ve muhtevası sebebiyle dünya klasikleri arasında yerini almıştır. Fars dilinin sözcük hazinesi olarak kabul görülen *Şehnâme*'nin temelleri, *Kuran*, *Tevrat* ve *Avestâ* gibi dinî kitaplara dayanmaktadır. Firdevsî, *Şehnâme*'de eski İran geleneklerine, kahramanlık hikâyelerine, ahlaki ve felsefi konulara değinmiş ve eserde İran tarihini destansı bir şekilde anlatmıştır. *Şehnâme*, Doğu edebiyatlarında ciddi etkiler bırakmış ve Firdevsî'nin ardından Arap, Hint ve Türk edebiyatlarında *Şehnâme* benzeri eserler yazılmaya başlanmıştır. Eski Türk edebiyatının önemli kaynakları arasında yerini alan *Şehnâme*, klasik Türk şairleri tarafından da ilgi görmüştür. Bilhassa Firdevsî'nin olağanüstü vasıflarla anlattığı *Şehnâme* kahramanları, divan şiirine sıklıkla konu olmuş ve Türk şairleri memduh ile bu efsanevi şahsiyetler arasında benzetme kurmuşlardır. *Şehnâme*'den etkilenen Türk şairlerinden biri de XVI. yüzyılda yaşamış divan şairi Gedizli Kabûlî'dir. Şiirlerinde özellikle *Şehnâme* kahramanlarından sıklıkla söz eden Kabûlî, memduhun vasıflarını anlatırken eserde yer alan efsanevi şahsiyetlere değinmiş ve bu şahsiyetler ile memduh arasında ilgi kurmuştur. Bu çalışmada *Gedizli Kabûlî Dîvânî*'nda yer aldığı tespit edilen *Şehnâme* kahramanlarından söz edilmiş ve bu kahramanların *Dîvân*'da hangi özellikleriyle ele alındığı ortaya konmuştur.

ABSTRACT

The Shahnameh/Şahname, written by the famous Iranian poet Ebu'l-Kâsım Mansûr bin Hasan Firdevsî in the 10th century, is a poetic work consisting of sixty thousand couplets. Shahnameh, which is accepted as the national epic of Iran, has not only been an important work of Persian literature, but has also taken its place among the world

Keywords

Kabûlî, Divan, Shahname,
mythology.

* Bu makale, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı doktora programında hazırlanmakta olan "Gedizli Kabûlî Dîvânî (Bağlamsal Dizin ve İşlevsel Sözlük)" adlı tezden üretilmiştir.

classics due to its unique style and content. The foundations of Shahname, which is accepted as the vocabulary of the Persian language, are based on religious books such as the Qur'an, Torah and Avesta. In the Shahname, Firdevsi touched upon the old Iranian traditions, heroic stories, moral and philosophical issues, and told the history of Iran in an epic way.

Shahname had a serious impact on Eastern literatures and after Firdevsi, works like Shahname began to be written in Arabic, Indian and Turkish literatures. Shahname, which takes its place among the important sources of old Turkish literature, has also attracted attention by classical Turkish poets. In particular, the Shahname heroes, told by Firdevsî with extraordinary qualities, have often been the subject of divan poetry, and Turkish poets have made analogies between the memduh and these legendary figures.

One of the Turkish poets influenced by Shahname is Gedizli Kabûli. Kabûli, who frequently mentions the Shahname heroes in his poems, mentioned the legendary figures in the work while describing the characteristics of the deceased and established a relationship between these figures and the memduh.

In this study, the Shahname heroes, who were found to be in the Gedizli Kabûlî Dîvân, were mentioned and the characteristics of these heroes in the Dîvân were revealed.

Atıf/Citation: Kola, N. (2022), "Gedizli Kabûlî Dîvânı'nda Şehnâme Etkisi (Efsanevi Kahramanlar)", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 8/2, 1673-1691.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Fatma KOLA, fatmacola@hotmail.com

GİRİŞ

İran'ın millî destanı olan *Şehnâme*, Firdevsî tarafından X. yüzyılda kaleme alınmış manzum bir eserdir. *Şehnâme*'nin konusu, -İran millî tarihine göre- ilk insan olarak kabul görülen Keyûmers'in yaratılışıyla başlamakta ve İran coğrafyasında Arap hâkimiyetinin kurulduğu döneme kadar devam etmektedir. Eserde her ne kadar mitolojik ve destansı bir anlatım sergilense de *Şehnâme*'nin temelinde İran tarihiyle ilgili gerçek bilgiler bulunmaktadır. İran'ın tarihî olaylarının efsanevi bir tarzda anlatıldığı *Şehnâme*'nin temellerini oluşturan rivayetler, Pehlevice yazılmış dinî ve edebî eserlere -bilhassa *Avestâ*'ya- dayanmaktadır. *Şehnâme*'nin kaleme alınmasından sonra Doğu edebiyatlarında *Şehnâme* yazma geleneği başlamıştır. Birçok şair, yazdıkları müstakil eserlerle bu geleneğin yerleşmesine ve devam etmesine katkı sağlamışlardır.

Sasanîlerin yıkılışı, Araplar karşısında alınan yenilgiler ve yaşanan olumsuz gelişmelerden dolayı Firdevsî, İran tarihini destansı bir şekilde tasvir etmiştir.

Doğu edebiyatlarında ciddi yankı uyandıran *Şehnâme*, klasik Türk şairler tarafından da ilgi görmüş ve eski Türk edebiyatının beslendiği önemli kaynaklar arasında yerini almıştır. *Şehnâme*'de bahsi geçen konular, kahramanlar, yer adları vb. mefhumlar Türk şairlerine etki etmekle kalmamış, muhtevasını tarihî şahsiyetlerden alan "*İskendernâmeler*" ortaya çıkmıştır.

Şehnâme'den etkilenen klasik Türk şairlerden biri de Gedizli Kabûlî'dir. XVI. yüzyıl şairlerinden biri olan Kabûlî, şiirlerinde *Şehnâme*'de adı geçen şahsiyetlere sıklıkla yer vermiş ve çoğunlukla bu şahsiyetler ile hürmet edilen kişi arasında benzetme kurmuştur. Türkçe şiirlerin yanı sıra Arapça ve Farsça şiirler kaleme alan Kabûlî, özellikle iki gazelin neredeyse tamamında *Şehnâme* kahramanlarından söz etmiştir:

GAZEL 234

Ey Hüsrev-i Cemşîd-i Cem Cemşîd-i Keyhüsrev-haşem
Dârâ-yı İskender-şiyem İskender-i Rüstem-şiyem

Hûşeng-i Sührâb-übbehet Hûşeng-iktidâr
Sâm-ı Siyâmek-mekremet Efrâsiyâb-ı Cem-hadem

Zâl-i Keyûmers-ihtişâm Kâvus-ı Kısra-ihtirâm
Behrâm-ı Gûderz-ihtirâm Fîrûz-ı Efrîdûn-'alem

Ṭahmûrs-ı 'ifrît-bend Şâmûr-ı Ṭahmûrs-kemend
İsfendiyâr-ı nâmver Dahhâk-i Nûşirvân-kerem

Oldı Kabûlî bî-gümân vassâfuñ ey şâh-ı cihân
Yâd itse nâmuñ tâze cân kesb eyler esnâf-ı ümem²

GAZEL 350

Şâhâ nedür bu şevket ü bu şevket ü şükûh
Geh kûhı kâh ider nažaruñ gâh kâhı kûh

Sensin şeh-i mehîb-i Siyâvûş-ı bahş-ı rahş
Dârâ-diyâr u Güstehem-âdâb u Cem-sütûh

İsfendiyâr-ı ma'reke vü Kahramân-amân
Kayser-sipâh u Sâm-süvâr u Peşen-gürûh

Hurşîd ü mâhı her ne kadar medh iderse halk
Olmaz nažîr vechüñje vechen mine'l-vücûh

Çignerse her denî seni incinme ğam degül
Sen ağır ol Kabûlî yoluñ bekle hem-çü kûh³

² Mustafa Erdoğan, "Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)", (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 646.

³ Mustafa Erdoğan, a.g.e., s. 701.

Bu gazellerle birlikte *Gedizli Kabûlî Dîvânı'nda* bahsi geçen *Şehnâme* kahramanları şunlardır: *Behmen, Behram, Cem/Cemşid, Dahhâk, Dârâ, Efrâsiyâb, Ferîdun/Efrîdun, Fîrûz, Gûderz, Gûstehem, Hûşeng, İsfendiyâr, İskender/Sikender, Kahramân, Kâvûs/Keykâvûs, Keyhüsrev/Hüsrev, Keykubâd, Keyûmers, Nerîmân, Nûşirevân/Anûşirvân/Kisrâ, Peşen/Peşeng, Rüstem, Sâm, Siyâmek, Siyâvûş, Sührâb, Şâpur/Şâmur, Tahmûrs, Zâl.*

Behmen

İran hükümdarlarından İsfendiyâr'ın oğlu Behmen, adaletiyle ün salmış bir kahramandır. *Şehnâme*'ye göre Behmen, Zabûlistân seferi sırasında babası İsfendiyâr'a eşlik etmiş ve onun verdiği görevleri yerine getirmiştir. İsfendiyâr yaralandıktan sonra oğlunu savaş gibi bazı konularda eğitim vermesi için Rüstem'e teslim etmiştir. İsfendiyâr'ın ölümünden sonra Behmen'in eğitimini üstlenen Rüstem, durumu dedesi Goştâsp'a bildirmiş ve Goştâsp'tan sonra tahta Behmen getirilmiştir. Behmen tahta çıktıktan sonra babasının intikamını almak için Zâbulistân'a sefer düzenlemiştir. Rüstem Hanedanının hazinelerini yağmalayarak Zâl'i esir alan Behmen, Zâl'in oğlu Ferâmurzu da öldürmüştür. *Şehnâme* dışında Behmen'in kahramanlık hikâyeleri İrân Şâh bin Ebu'l-hayr tarafından kaleme alınan *Behmennâme*'de detaylarıyla anlatılmaktadır. Esere göre Behmen, av esnasında ejderhalara yem olup feci şekilde can vermiştir (Yıldırım 2008; 142-144).

Kabûlî Dîvânı'nda tek beyitte geçen Behmen, meşhur *Şehnâme* kahramanları ile birlikte verilmiştir. Şair, "Kaside-Diğer" başlıklı 6 numaralı kasidesinde Mustafa Bey'i överken onunla Behmen arasında ilgi kurmuş, hatta Mustafa Bey'i şevket ve azamet yönünden Behmen ile beyitte geçen diğer *Şehnâme* kahramanlarından üstün tutmuştur.

Bu şevkete ne Cem ü Keykubâd kâdirdür

Ne Kahramân u ne **Behmen** ne Hüsrev ü Kayser

(K. 6/23)

Behrâm

Sâsânî hükümdarı I. Yezdgird'in oğlu olan Behrâm, küçük yaşta Hîre hükümdarı Münzir'in yanına gönderilmiş ve babasının vefatına kadar burada kalmıştır. Yezdgird'in ölümünden sonra halkın ileri gelenleri onun sert mizacından dolayı oğlu Behrâm'ı tahta geçirmek istemeseler de Behrâm, Münzir'in de desteğiyle tahta geçmiştir. Klasik şiirde yiğitliği, cesareti ve adaletiyle bilinen Behrâm, bazı kaynaklara göre ilk Farsça şiir okuyan kişidir (Zavotçu 2013; 115).

Kabûlî Dîvânı'nda Behram'a bir beyitte rastlanmaktadır. Şair, beyitte Behram ile meşhur *Şehnâme* kahramanlarından birlikte söz etmiş ve sevgili ile bu şahsiyetler arasında benzetme kurmuştur. Kabûlî'ye göre sevgili, Zâl ve Keyûmers gibi ihtişamlı, Kisrâ, Keykâvus ve Behram kadar hürmetlidir.

Zâl-i Keyûmers-ihtişâm Kâvus-ı Kisrâ-ihtirâm

Behrâm-ı Gûderz-ihtiram Fîrûz-ı Efrîdûn-'alem

(G. 234/3)

Cem/Cemşid

Cem, İran'da hüküm süren Pîşdâdiyân sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarıdır. İran mitolojisine göre insanlar ilk kez Cem devrinde askerler, sanatkârlar ve çiftçiler olmak üzere üç sınıfa ayrılmış ve birçok meslek onun döneminde ortaya çıkmıştır.

“Efsaneye göre bir gün havada ayaklarına yılan sarılmış bir kuş gören Cem, okçularına kuşu yaralamadan yılanı öldürmelerini emreder. Okçular kuşu kurtarırlar, kuş da bu iyiliğine karşılık Cem'e birkaç tohum getirir. Cem bu tohumlardan yetişen asmalardan üzüm, üzümünden de şarap elde eder; yedi köşeli bir kadeh (câm) yaptırarak kabiliyetlerine göre çevresindekilere bu kadehin birer köşesinden şarap sunar.” Şarabın mucidi olarak kabul edilen Cem, cihanın dört tarafının görüldüğü, içerisinde hikmetli yazıların bulunduğu olağanüstü kadehi sebebiyle klasik şiirde “*câm-ı Cem, câm-ı Cemşid, câm-ı gîti-nümâ, câm-ı cihânnümâ*” gibi tamlamalarla anılmaktadır (Albayrak 1993; 279-280).

Cem, *Kabûlî Dîvânı*'nda en fazla bahsi geçen *Şehnâme* kahramanlarından biridir. Kabûlî, Sultan III. Murad'dan söz ederken onun Cem gibi azametli ve yüce bir padişah olduğuna vurgu yapmıştır.

Şâh-ı **Cemşid**-sıfat mâh-ı sipih-‘âzamet

Hażret-i Hân Murâd ibn-i Selîm Hân-ı zaman (K. 2/20)

Kabûlî Dîvânı'nda Cem, daha çok şarabın mucidi olması ve cihanı gösteren kadehi sebebiyle ele alınmıştır. Şair, içki meclisinde aşk sırrına vâkıf olduğunu söylerken bu meclisteki sakiyi de Cem'e benzetmiştir.

Bir bezm-i hâsa mahrem-i râz olagör k'anuñ

Sâkîsi **Cem** terâneğeri Şeyh-i Câm ola (G. 3/2)

Kabûlî, “*Ne padişah olmayı dile ne de gönlünde gam tut! Elinde kadeh bulundur, kendini Cem gibi gör!*” diyerek dünyanın saltanatını ve kederini bir kenara bırakmayı ve şarap içerek mutlu olmayı tavsiye etmiştir.

Ne şâh olmak murâd eyle ne dilde źerrece ğam tut

Elünge sâġaruñ câm ittihâz it kendünji **Cem** tut (G. 19/1)

Şaire göre şarap öyle keyif verici bir şeydir ki ondan bir yudum alan insan kendini Cem gibi âlemin padişahı zanneder.

Hüsrev-i ‘âlem ider âdemi keyfiyyet-i mey

Kim ki nûş eyler ise cür'a-i câmın **Cem** olur (G. 55/2)

Dahhâk

Pîşdâdiyân sülalesi hükümdarlarından olan Dahhâk, omuzunda taşıdığı iki yılanı zapt edebilmek için her gün insan beyni yiyip yılanları besleyen zalim bir İran hükümdarıdır. Rivâyete göre şeytan, Dahhâk'a telkinde bulunmuş ve babasını öldürmesini söylemiştir. Dahhâk, şeytanın vesvesesiyle babasını öldürüp tahta geçmiştir. Şeytan ise bir yolunu bularak Dahhâk'ı omuzlarından öpmüş ve böylece Dahhâk'ın omuzlarından yılanlar

çıkıştır. Bu yılanlar ne kadar kesilse de yerine yenileri gelmiştir. Dahhâk bu yılanlardan kurtulmak isterken şeytan bu sefer de hekim kılığına girmiş ve bu yılanları kesmek yerine insan beyni yiyerek onları beslemeyi tavsiye etmiştir (Pala 2004: 104).

*Kabûlî Divanı'*nda Dahhâk'tan üç yerde söz edilmektedir. Dahhâk'ın yılanları ile sevgilinin iki yanından dökülen saçları arasında ilgi kuran âşik, başka bir beyitte bu yılanların/saçların canına kastettiğini dile getirmektedir.

Ey Kabûlî dem urur **Dahhâk**-ı mâriden nigâr
Benzemez mi iki dûşında iki su'bâna saç (G. 32/5)

Ṭahmûrs-ı 'ifrît-bend Şâmûr-ı Ṭahmûrs-kemend
İsfendiyâr-ı nâmver **Dahhâk**-i Nûşîrvân-kerem (G. 234/4)

Katlûme kasd itdi âhir ef'i-i **Dahhâk**veş
Ol iki gîsûy-ı müşgîn mûy-ı 'anber-bû yine (G. 340/3)

Dârâ

Şehnâme'nin ünlü kahramanlarından biri olan Dârâ, Keyâniyan sülalesinin son hükümdarıdır. Kaynaklara göre İskender'in Asya seferi sırasında Dârâ ile İskender karşıya gelmiş ve yapılan savaşlar sonucunda Dârâ, büyük bir yenilgiye uğramıştır. Dârâ, çareyi kaçmakta bulmuş, ancak İskender'in takibi sonucu tekrar yakalanmıştır. İskender, Dârâ'nın ölüsünü krallara layık bir şekilde hazırlatmış ve cenazesini annesine gönderilmesini emretmiştir (Tökel 2016; 118-119).

Klasik Türk şiirinde daha çok yiğitliği ve ihtişamı sebebiyle ele alınan Dârâ, *Kabûlî Divânî*'nda adından sıklıkla söz edilen *Şehnâme* kahramanlarından biridir. Dârâ, art arda yaptığı savaşlarda İskender'e yenilerek öldürülen efsanevi İran kahramanı olması sebebiyle *Divan*'da genellikle İskender ile birlikte anılmaktadır.

Çıkup hânuz diyen bî-hânumâna bildürürlerdi
Ne şekl olmuşdur İskender elinde tâcî **Dârâ**nuṅ (K. 5/16)

Bir bakımda nice 'âlem gösterür mir'ât san
Aṅa bak âyîne-i İskender-i **Dârâ**yı gör (G. 98/5)

Katı şâhânedür tertîbüṅ ey İskender-i devrân
Yanunḡa zerre mikdârı degül dârâtı **Dârâ**nuṅ (K. 1/11)

Efrâsiyâb

Efrâsiyâb, İran'ın efsanevi tarihinde gaddar ve acımasız bir savaşçı olarak bilinir. *Avestâ*'da kötü insan tipini temsil eden Efrâsiyâb, İran milletinin baş düşmanı ve kötülük tanrısı Ehrimen'in yeryüzündeki temsilcisidir. Tüm bu olumsuz vasıflara rağmen Efrâsiyâb, *Şehnâme*'de birçok yerde yiğit ve güçlü bir kumandan olarak anılır.

Siyavuş'a karşı tutumu, Zerenc şehrini kurması, İran'daki pek çok yerleşim merkezinin Efrâsiyâb'a atfedilmesi, kanallar açtırması onun iyi yanlarını gösterir (Yazıcı 1994; 478/479).

Kabûlî Divânî'nda tek beyitte yer alan Efrâsiyâb, meşhur *Şehnâme* kahramanları ile birlikte zikredilmiştir.

Hûşeng-i Sührâb-übbehet Hûşeng-iktidâr

Sâm-ı Siyâmek-mekremet **Efrâsiyâb**-ı Cem-hadem (G. 234/2)

Ferîdun/Efrîdun

Cemşîd'in soyundan gelen Ferîdun, *Şehnâme*'de adı geçen kahramanlardan biridir. Efsaneye göre Dahhâk, saltanatı için tehlike arz ettiğinden Ferîdun'u öldürmek ister. Dahhâk, ilk olarak Ferîdun'un babasını öldürür ve onun beynini omzunda taşıdığı yılanlara yedirir. Yıllar sonra babasının Dahhâk tarafından öldürüldüğünü öğrenen Ferîdun, ondan intikam almak ister. Nihayet Dahhâk'ın yaşadığı kaleye girerek Cemşîd'in kız kardeşleri Ernevaz ve Şehnaz'ı kurtarır. Bu esnada Hindistan'da olan Dahhâk, durumu öğrenir öğrenmez kalesine gelir ve Ferîdun ile Şehnaz'ı öldürmek ister. Ancak Ferîdun, Dahhâk'ın kafasına vurarak onu etkisiz hâle getirir ve bir mağaraya hapseder. Ferîdun'un Dahhâk'ı mağlup ettiği gün İran'da "Mihrigân Bayramı" olarak kabul edilir (Yazıcı 1995; 396).

Kabûlî Divânî'nda bir beyitte adı geçen Ferîdun, vezin gereği Efrîdun şeklinde yazılmış ve diğer *Şehnâme* kahramanları ile birlikte verilmiştir.

Zâl-i Keyûmers-ihtişâm Kâvus-ı Kîsrâ-ihtirâm

Behrâm-ı Gûderz-ihtiram Fîrûz-ı **Efrîdun**-âlem (G. 234/3)

Fîrûz

Fîrûz, Sasanî hükümdarlarından Yazdigird b. Behram'ın oğludur. Yazdigird'in ölümünden sonra tahta çıkan Fîrûz, Akhun Hükümdarı ile mücadeleye girmiş ancak başarılı olamamıştır. Fîrûz, bu yenilgi karşısında başışlanmayı dilemiş ve sonunda Akhun Hükümdarı Aksungur tarafından affedilerek serbest bırakılmıştır. Ancak yenilgiyi hazmedemeyen Fîrûz, kısa bir süre sonra tekrar saldırıda bulunmuş ve bir kez daha savaşı kaybederek öldürülmüştür (Akbulut 1984; 95-96).

Dîvân'da Fîrûz'a tek beyitte rastlanmaktadır. Fîrûz ile memduh arasında ilgi kuran Kabûlî, meşhur *Şehnâme* kahramanlarından birlikte söz etmiştir.

Zâl-i Keyûmers-ihtişâm Kâvus-ı Kîsrâ-ihtirâm

Behrâm-ı Gûderz-ihtiram **Fîrûz**-ı Efrîdun-âlem (G. 234/3)

Gûderz

Gûderziyân Hanedanının önemli hükümdarlarından olan Gûderz, Keyhüsrev ve Kâvûs dönemlerinin önde gelen kahramanlarından biridir. Gûderz, çok sayıda çocuğu olmasıyla bilinmektedir. Ancak bu çocukların çoğu Turan ile yapılan savaşlarda öldürülmüştür. *Şehnâme*'de Gûderz, genellikle Gîv, Tûs gibi önemli kahramanlarla birlikte ele alınmış ve Gûderz'den "atlı ve mızraklı pehlivan, büyük adam" gibi vasıflarla söz edilmiştir (Lugal 2009; 343).

Kabûlî, şiirlerinde Gûderz'e tek beyitte yer vermiştir. Şair, sevgilinin Gûderz kadar hürmetli olduğundan bahsederken diğer *Şehnâme* kahramanlarından söz etmeyi de ihmal etmemiştir.

Zâl-i Keyûmers-ihtişâm Kâvus-ı Kısra-ıhtirâm
Behrâm-ı **Gûderz**-ihtiram Fîrûz-ı Efrîdûn-âlem (G. 234/3)

Güstemem

İran tarihinin önemli komutanlarından olan Güstemem, Nevzeriyân Hanedanının kurucusu Nevzer'in oğludur. Bunun yanı sıra Behram'ın veziri ve Hüsrav-i Perviz'in dayısı olan Güstemem, kötülük tanrısı Ehrimen tarafından öldürülmesi sebebiyle *Avestâ'* da zikredilmiştir (Yıldırım 2008; 337.)

Divan' da üç beyitte yer alan Güstemem ile hürmet edilen kişi arasında benzetme kurulmuştur. Kabûlî, "*Kaside-i Berây-ı Sultan Murâd*" başlıklı 2 numaralı kasidesinde Sultan III. Murad'dan söz ederken onu heybet ve azamet yönünde Güstemem'e benzetmiştir. Yine aynı kasidenin başka bir beytinde ise Kabûlî, Sultan III. Murad'ın Güstemem'den daha üstün olduğunu savunmuştur. Şaire göre Güstemem ve Rüstem'in yalnızca ismi vardır. III. Murad ise yaşadığı kesin olarak bilinen gerçek bir kahramandır.

Kahramân-kahr u Sikender-der ü Dârâ-dârât
Güstemem-heybet [ü] Hâtem-kef ü Hüsrav-erkân (K. 2/18)

Rüstem ü **Güstemem**ün bir adı kalmış yohsa
Kullarun var ki niçe Rüsteme virmezler amân (K. 2/35)

Başka bir beyitte ise Güstemem ile sevgili arasında ilgi kurulmuş ve diğer *Şehnâme* kahramanlarından da söz edilerek tenasüp sağlanmıştır.

Sensin şeh-i mehîb-i Siyâvûş-ı bahş-ı rahş
Dârâ-diyâr u **Güstemem**-âdâb u Cem-sütûh (G. 350/2)

Hûşeng

Keyûmers'in torunu olan Hûşeng, yiğit ve zeki bir hükümdardır. Dedesinin tahtına geçtikten sonra dünyayı imâr etmiş, sulama kanalları açmış ve pek çok yeniliğe imza atmıştır. *Şehnâme'*ye göre Hûşeng, demiri ve ateşi keşfeden kişidir. Hûşeng'in ateşi bulunduğu gün "Sede Bayramı" olarak kutlanmıştır (Tökel 2016; 139).

Klasik Türk şiirinde adına pek rastlanmayan Hûşeng, *Kabûlî Dîvânı'*nda iki beyitte geçmektedir. Şair, Hûşeng ile memduh arasında bağ kurmuş ve onun Hûşeng kadar güçlü ve iktidar sahibi olduğuna vurgu yapmıştır.

Hûşeng-i Sührâb-übbehet **Hûşeng**-iktidâr
Sâm-ı Siyâmek-mekremet Efrâsiyâb-ı Cem-hadem (G. 234/2)

Kabûlî, beyitte Keyûmers'in mirasının Hûşeng'e kalmadığını söyleyerek dünya malı için hırs yapılmaması gerektiğinin altını çizmiştir.

Ey hâris-i mâl itme sakın vâris için hars
Hûşenge nasîb olmadı mîrâs-ı Keyûmers (G. 34/1)

İsfendiyâr

'Dünya pehlivanı' olarak nitelendirilen İsfendiyâr, İran hükümdarlarından Goştâsp'ın oğludur. İsfendiyâr, genç bir delikanlı olduğunda tahta geçmek ister. Tahtı oğluna bırakmak istemeyen Goştâsp, bilge Camasb'a danışır ve ondan aldığı bilgilerle İsfendiyâr'ın Rüstem tarafından öldürüleceğini öğrenir. Bu durumu fırsat bilen Goştâsp, oğlunu Rüstem ile savaşması için sefere gönderir. Babasının emriyle savaşa giden İsfendiyâr, Rüstem'in fırlattığı ok ile gözünden vurularak öldürülür (Yıldırım 2008; 425).

*Kabûlî Dîvânı'*da İsfendiyâr'dan iki yerde söz edilmektedir. Şair, İsfendiyâr ile meşhur *Şehnâme* kahramanlarına birlikte yer vermiş ve sevgili ile bu kahramanlar arasında ilgi kurmuştur.

Ṭahmûrs-ı 'ifrit-bend Şâmûr-ı Ṭahmûrs-kemend
İsfendiyâr-ı nâmver Dahhâk-i Nûşirvân-kerem (G. 234/4)

İsfendiyâr-ı ma'reke vü Kahramân-amân
Kayser-sipâh u Sâm-süvâr u Peşen-gürûh (G. 350/3)

İskender/Sikender

İskender, yaptığı savaşlarda düşmanı hezimete uğratarak galip gelen yiğit ve cesur bir kahramandır. En büyük arzusu cihan hâkimiyetini ele almak olan İskender, Dârâ ile yaptığı savaşlarla bilinir (Yıldırım 2008; 428). Bu sebeple İskender, *Dîvânı'*da Dârâ ile birlikte anılmıştır.

Çıkup hânuz diyen bî-hânumâna bildürürlerdi
Ne şekli olmuşdur İskender elinde tâcı Dârânun (K. 5/16)

Bir bakımda nice 'âlem gösterür mir'ât san
Aña bak âyîne-i İskender-i Dârâyı gör (G. 98/5)

"*Kaside Berây-ı Osmân Paşa*" başlıklı kasidesinde İskender ile Vezir Osman Paşa arasında benzetme kuran şair, Osman Paşa'nın hükmünün İskender'in fermanı gibi tüm cihana yayıldığını ifade etmiştir.

Sikender gibi hükmün Şam u şarka 'am u şamildür
Revandur şarkdan garba nefaz-ı emr ü fermanun (K. 1/3)

Kabûlî, bir başka beyitte "yiğitlik göstermek, cesurca davranmak" anlamında "Sikenderlik eylemek" ifadesini kullanmıştır.

Kesdüm boğazın Ehrimenün tig-i kahr ile
Sedd eyleyüp 'adûya Sikenderlik eyledüm (G. 242/4)

Kahramân

Pişdâdiyân sülalesinden Tahmurs'un oğlu olan Kahramân, İran'ın meşhur ve efsanevi şahsiyetlerinden biridir. Çocuk yaşta devler tarafından kaçırılan Kahramân, büyüdüğünde sudaki yansıması görür ve devlere

benzemediğini fark eder. Bir gergedana binerek bulunduğu yeri terk eden Kahramân, hayatı boyunca pek çok kişiyi öldürmesi sebebiyle 'Katil' olarak anılır (Pala 2004; 252).

Gedizli Kabûlî Dîvânı'nda Kahramân'dan üç yerde söz edilir. Kabûlî, Kahramân'ı ele aldığı her beytinde Şehnâme'nin diğer meşhur şahsiyetlerini de zikretmiştir.

İsfendiyâr-ı ma'reke vü **Kahramân**-amân
Kayser-sipâh u Sâm-süvâr u Peşen-gürûh (G. 350)

Bu şevkete ne Cem ü Keykubâd kâdirdür
Ne **Kahramân** u ne Behmen ne Hüsrev ü Kayser (K. 6/23)

Kabûlî, Sultan III. Murad için kaleme aldığı ikinci kasidesinde onun Kahramân gibi düşmanı kahredici özelliğine vurgu yapmıştır.

Kahramân-kahr u Sikender-der ü Dârâ-dârât
Güstehem-heybet [ü] Hâtem-kef ü Hüsrev-erkân (K. 2/18)

Kâvûs/Keykâvûs

Keyâniler döneminin en meşhur kahramanından biri olan Keykâvûs; güçlü, yetenekli ve cesur bir şahsiyettir. Zerdüşt kökenli rivayetlere göre ölümsüz olarak yaratılan Keykâvûs, şeytanın vesveseleriyle günahlara dalmış ve bu sebeple ona bahşedilen ölümsüzlük elinden alınmıştır. *Şehnâme*'ye göre pek çok kez sefere çıkmış ve nihayetinde yenilmiştir. Hapse atılan Keykâvûs, bir müddet sonra Rüstem tarafından kurtarılmıştır (Yıldırım 2008; 468-469).

Kabûlî'nin şiirlerinde Keykâvûs'a iki yerde rastlanmaktadır. Şair, *Şehnâme* kahramanlarına birlikte yer verdiği gazelde Kâvûs'un hürmetli ve saygıdeğer biri olduğuna değinmiştir.

Zâl-i Keyûmers-ihtişâm **Kâvus**-ı Kistrâ-ihtirâm
Behrâm-ı Gûderz-ihtiram Fîrûz-ı Efrîdûn-'alem (G. 234/3)

Keyhüsrev/Hüsrev

Keyâniler sülalesinin en ünlü hükümdarlarından biri olan Keyhüsrev, Siyâvuş'un oğludur. Keyhüsrev, adaleti ve merhametiyle anılan, zeki, cesur ve akıllı bir şahsiyettir. Babasının ölümünden sonra doğan Keyhüsrev, hayatı boyunca babasının intikamını almak için uğramış ve sonunda Efrasiyab'ı öldürerek amacına ulaşmıştır (Yıldırım 2008; akt. Ağar 2018; 244).

Gedizli Kabûlî Dîvânı'nda adından sıklıkla söz edilen *Şehnâme* kahramanlarından biri de Keyhüsrev'dir. Kabûlî, "*Kaside-i Berây-ı Sultan Murâd*" başlıklı şiirinde Sultan III. Murad'dan bahsederken onunla Keyhüsrev arasında ilgi kurmuştur.

Rüstem-i dehr ü Nerîmân-ı zamân u Cem-i vakt
Kisri-i 'âlem ü **Keyhüsrev**-i iklim-sitân (K. 2/25)

*Divan'*da yer alan 15 ve 16 numaralı kasidelerde ise Kabûlî, Ferhat Paşa'dan övgüyle söz ederken Keyhüsrev'e telmihte bulunmuştur. Ferhat Paşa, sultanın emriyle Keyhüsrev'in diyarına gönderilmiş ve böylece Doğu ülkelerinde adalet sağlanmıştır.

Pâdşâhum şarka 'adl ü dâddur gönderdigün
Milket-i **Keyhüsreve** Ferhâddur gönderdigün (K. 15/1)

Keykubâd

Keyâniler hanedanlığının ilk hükümdarı olarak bilinen Keykubâd, yüzyıl boyunca tahtta kalkmış ve bu süreçte halk refah içinde yaşamıştır. Rivayete göre Keykubâd doğduktan sonra bir sandık içinde suya atılmış ve boğulmak üzereyken sudan kurtarılmıştır. Keykubâd, bu özelliği sebebiyle Musa peygambere benzetilmektedir (Yıldırım 2008; 470-471).

Kabûlî'nin şiirlerinde Keykubâd'a tek beyitte rastlanmaktadır. Şair, 6 numaralı kasidesinde Mustafa Bey'den söz ederken Keykubâd'ın bile onun azametini erişemeyeceğine vurgu yapmıştır. Kabûlî, beyitte ünlü Şehnâme kahramanlarına birlikte yer vermiş ve hiçbirinin Mustafa Bey'in şevketine ulaşamayacağını dile getirmiştir.

Bu şevkete ne Cem ü **Keykubâd** kâdirdür
Ne Kahramân u ne Behmen ne Hüsrev ü Kayser (K. 6/23)

Keyûmers

İran mitolojisine göre ilk insan ve ilk hükümdar olarak kabul edilen Keyûmers, *Avestâ'*da yer alan rivayetlere göre kutsal boğa ile birlikte yaratılmış ve altı bin yıl boyunca mutlu bir yaşam sürmüştür. Ancak iyiliğin ve kötülüğün bir arada bulunduğu günümüz dünyası yaratılınca Keyûmers ile kutsal boğanın mutluluğu bozulmaya başlamıştır. Birlikte yaratılan ve hayat süren Keyûmers ile kutsal boğanın ölümleri de aynı anda olmuştur. Kutsal boğanın bedeninden 12 tür bitki ve 55 çeşit buğday meydana gelmiştir. Keyûmers'in ise kırk yıl toprakta bekleyen ekininden Maşya ile Maşyana adında ilk insan çifti doğmuştur. Bu bağlamda Maşya ile Maşyana için 'Farisilerin Âdem ile Havva'sı' ifadesini söylemek mümkündür (Korkmaz 2010; 500).

Kabûlî, *Dîvân'*da Keyûmers'ten iki yerde söz etmektedir. Şair, dünya malı için hırs yapılmaması gerektiğini savunmuş ve buna örnek olarak Keyûmers'in mirasının bile torunu Hûşeng'e kalmadığını ifade etmiştir.

Ey hâris-i mâl itme sakın vâris için hars
Hûşenge nasîb olmadı mîrâs-ı **Keyûmers** (G. 34/1)

Beyitte Keyûmers ile diğer *Şehnâme* kahramanlarına birlikte yer veren şair, memduh ile bu şahsiyetler arasında benzetme kurmuştur.

Zâl-i **Keyûmers**-ihtişâm Kâvus-ı Kistrâ-ihtirâm
Behrâm-ı Gûderz-ihtiram Fîrûz-ı Efrîdûn-'alem (G. 234/3)

Nerîmân

Ünlü Şehnâme kahramanlarından biri olan Nerimân; Rüstem'in dedesi, Sam'ın babasıdır. Fars edebiyatında genellikle Rüstem'in atası oluşu ve oğlu Sam'ın yiğitliği sebebiyle anılmaktadır. Klasik Türk şiirinde -özellikle kasidelerde- övülen kişi ile Nerîmân arasında ilgi kurulmuştur (Pala 2004; 356-357).

*Dîvân'*da Nerîmân'a bir beyitte yer verilmiştir. Kabûlî, 2 numaralı kasidesinde Sultan III. Murad ile Neriman arasında benzetme kurmuştur. Şaire göre Sultan III. Murad; Nerîmân, Rüstem, Cem gibi kudretli bir hükümdardır.

Rüstem-i dehr ü **Nerîmân**-ı zamân u Cem-i vakt
Kisri-i 'âlem ü Keyhüsrev-i iklîm-sitân (K. 2/25)

Nûşîrevân/Anuşîrvân/Kisrâ

Pehlevice "ölümsüz ruh" anlamına gelen Nûşîrevân, adaletiyle dünyaya nam salmış İran hükümdarıdır. Babası Kubâd'tan sonra tahta geçen Nûşîrevân, hükümdarlığı süresince pek çok yeniliğe imza atmış ve başarılı bir politika izlemiştir. Farklı din ve mezheplere karşı saygılı olan Nûşîrevân, ilme ve edebiyata da önem vermiştir. Kaynaklara göre Yunanca ve Süryânice yazılmış ilmî kitapları Pehlevice'ye tercüme ettirmiştir. İslami kaynaklarda Nûşîrevân ile ilgili menkıbelere ve hikâyelere sıkça yer verilmesinin sebebi, onun adaletli bir hükümdar olmasından kaynaklıdır. (Tefazzülî 1995; 255-256).

*Gedizli Kabûlî Dîvânı'*nda adından sıklıkla söz edilen *Şehnâme* kahramanlarından biri de Nûşîrevân'dır. Kabûlî, bazı şiirlerinde 'Nûşîrevân' ismini kullanmış, bazı beyitlerde ise -vezin gereği- 'Anuşîrvân' adına yer vermiştir. Hatta kimi yerde Nûşîrevân'dan 'Kisrâ' diyerek söz etmiştir. Kabûlî'nin şiirlerinde Nûşîrevân; adaleti, cömertliği ve saygıdeğer bir hükümdar oluşu sebebiyle ele alınmaktadır.

Ṭahmûrs-ı 'ifrît-bend Şâmûr-ı Ṭahmûrs-kemend
İsfendiyâr-ı nâmver Dahhâk-i **Nûşîrvân**-kerem (G. 234/4)

Ḥayât-ı 'âleme 'adlûñ sebedür cân-ı 'âlemsin
'Adâletde **Anuşîrvân** u bezl itmekde Ḥâtemsin (M /4)

Zâl-i Keyûmers-ihtîşâm Kâvus-ı **Kisrâ**-ihtirâm
Behrâm-ı Gûderz-ihtiram Fîrûz-ı Efrîdûn-'âlem (G. 234/3)

Peşen/Peşeng

Şehnâme'de Turan kralı, Feridun'un oğlu ve Efrâsiyab'ın babası olarak adından söz edilen Peşeng, bu özellikleri sebebiyle klasik Türk şiirine konu edilmiştir (Onay 1992; 12).

Kabûlî'nin şiirlerinde Peşeng, bir beyitte karşımıza çıkmaktadır. Şair, pek çok yerde olduğu gibi bu beyitte de Peşeng ile diğer *Şehnâme* kahramanlarına birlikte yer vermiştir.

İsfendiyâr-ı ma'reke vü Kahramân-amân
Kayser-sipâh u Sâm-sûvâr u **Peşen**-gürûh (G. 350)

Rüstem

Eşkaniler döneminde yaşamış meşhur komutanlardan biri olan Rüstem, akıllı ve cesaretli oluşu sebebiyle İran'ın en önemli milli kahramanlarından biri hâline gelmiştir. 'Dünya pehlivanı' olarak anılan Rüstem, İran halkını her seferinde büyük tehlikelerden kurtarmış, sıkıntıya düşen İran hükümdarlarının yardımlarına koşmuştur. Cesareti, korkusuzluğu, adaleti, yardımseverliğiyle adından söz edilen Rüstem, İran'ın bütün milli kahramanlarının iyi vasıflarını kendisinde toplamıştır. Zaferlerle dolu hayatı boyunca kötülüklerle savaşmış, Efrâsiyâb'dan Siyaveş'in intikamını almış, Eşkebûs'u öldürmüştür. Nihayetinde üvey kardeşinin hileleriyle bir kuyuya düşürülmüş ve atı Rahş ile birlikte can vermiştir (Yıldırım 2008; 592-594).

Divan'da adından en fazla söz edilen *Şehnâme* kahramanlarından biri de Rüstem'dir. Kâbûlî, beyitte memduhtan söz ederken onun Rüstem gibi âleme nam salmış biri olduğuna vurgu yapmaktadır. Rüstem gibi şerefli bir zat karşısında düşmanın akıbeti mutlaka kötü olur.

Nâmdâr-ı 'âlem oldukca sen ey **Rüstem**-vakar
Lenduhâ-yı düşmen-i bed 'âkıbet bed-nâm ola (G. 385/3)

Kabûlî, Sultan III. Murad'dan söz ederken Rüstem ile Güstehem'e birlikte yer vermiştir. Şaire göre Rüstem ile Güstehem sadece ismen bilinen iki şahsiyettir. III. Murad ise gerçek bir kahramandır. Hatta Sultan III. Murad'ın askerleri bile Rüstem'e aman vermeyecek kadar cesur ve yiğit kişilerdir.

Rüstem ü Güstehemüj bir adı kalmış yohsa
Kullaruñ var ki niçe **Rüsteme** virmezler amân (K. 2/35)

Zâl'ın oğlu olarak bilinen Rüstem, Kabûlî'nin şiirlerinde bu özelliği sebebiyle de ele alınmıştır. *Dîvân*'da iki müfret beyitte Zâl ile Rüstem'e birlikte yer verilmiştir. Zâl, kelime anlamı itibariyle 'ihtiyar, aksakallı' anlamlarına gelmektedir. Bu sebeple Kabûlî, ihtiyar dünyayı Zâl'a benzetmektedir. Şair, beyitte: "*Rüstem gibi devrin (azametli) hükümdarı olsan da ihtiyar dünyanın kahrı ve derdi bir gün seni öldürür.*" diyerek fâni dünyaya meyledilmemesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Öldürür âdemi derd ile sipihrûñ çahrı
Rüstem-i dehr ise de Zâl-i sipihrûñ çahrı (B. 97)

'Âkıbet 'arşa-i 'âlemde ider zâr u zebûn
Rüstem-i dehr ise de Zâl-i sipihrûñ çahrı (B. 98)

Sâm

Ferîdûn zamanında yaşayan Sâm, Nerîmân'ın oğlu ve Zâl'in babasıdır. *Şehnâme*'ye göre Sâm'ın oğlu Zâl, saçları ve kaşları bembeyaz bir şekilde doğmuştur. Bu sebeple oğlu Zâl'i uğursuz gören Sâm, öz oğlunu kendi elleriyle bir dağa bırakarak terk etmiştir. Burada Simurg tarafından büyütülen Zâl, yiğit bir delikanlı olmuştur. Sâm, oğluna yaptığı merhametsizlikten dolayı vicdan azabı çekmeye başlamış ve yıllar sonra Zâl'i aramak üzere yola koyulmuştur. Oğlunu bıraktığı dağa tekrar gelen Sâm, burada Zâl'i bulmuş ve onu yanına almıştır (Korkmaz 2010; 519).

Kabûlî, şiirlerinde Sâm ile diğer *Şehnâme* kahramanlarına birlikte yer vermiştir. Şair, beyitte Sâm'ın cömertliğine vurgu yaparken memduh ile Sâm arasında ilgi kurmuştur.

Hûşeng-i Sührâb-übbehet Hûşeng-iktidâr

Sâm-ı Siyâmek-mekremet Efrâsiyâb-ı Cem-hadem (G. 234/2)

Sâm'ın yiğit bir süvari olduğuna dikkat çeken Kabûlî, bu özelliği sebebiyle memduhu Sâm'a benzetmiştir.

İsfendiyâr-ı ma'reke vü Kahramân-amân

Kaysar-sipâh u Sâm-süvâr u Peşen-gürûh (G. 350)

Siyâmek

Keyûmers'in oğlu olan Siyâmek, *Şehnâme*'de yiğit ve güzel bir delikanlı olarak anlatılmaktadır. Siyâmek, Ehrimen'in devlerinden biriyle savaşmış ve bu mücadelede yenilerek öldürülmüştür. Siyâmek'in oğlu Hûşeng ise babasının intikamını kara devden almıştır. *Şehnâme*'ye göre Siyâmek, aynı zamanda Turanlı bir kahramandır. Ayrıca Siyâmek adından bir dağ da bulunmaktadır (Yıldırım 2008; 631-632).

Kabûlî, eserinde Siyâmek'e bir beyitte yer vermiştir. Şair, memduhtan söz ederken onu Siyâmek'e benzetmiş ve beyitte Siyâmek'in cömertliğine atıfta bulunmuştur.

Hûşeng-i Sührâb-übbehet Hûşeng-iktidâr

Sâm-ı Siyâmek-mekremet Efrâsiyâb-ı Cem-hadem (G. 234/2)

Siyâvûş

Siyâvûş ile ilgili en kapsamlı bilgilere ve rivayetlere Firdevs'in *Şehnâme*'sinde rastlanmaktadır. Keyânîler sülalesinden Keykâvûs'un oğlu olan Siyâvûş, İran'ın millî kahramanlarından. Keykâvûs, henüz yedi yaşında olan oğlunu yetiştirmesi için Rüstem'e teslim etmiştir. Yiğit ve cesur bir delikanlı olan Siyâvûş, yıllar sonra babası Keykâvûs'un sarayına dönmüştür. Bir takım sosyal ve siyasal olayların ardından Efrâsiyâb'ın fermanıyla katledilen Siyâvûş'un ölümü, tüm İran'ı yasa boğmuştur. Siyâvûş'u öz evladı gibi yetiştirip büyüten Rüstem, onun intikamını almak istemiş ve Turan'a saldırılar düzenleyerek her yeri yakıp yıkmıştır (Örs 2009; 308-309).

Siyâvûş, Kabûlî'nin şiirlerinde tek beyitte karşımıza çıkmaktadır. Şair, beyitte Siyâvûş'tan '*gösterişli ve heybetli padişah*' diyerek söz etmiş ve memduh ile Siyâvûş arasında benzetme kurmuştur.

Sensin şeh-i mehîb-i **Siyâvûş**-ı bahş-ı rahş

Dârâ-diyâr u Güstehem-âdâb u Cem-sütûh

(G. 350/2)

Sührâb

Sührâb, İran'ın en önemli milli kahramanlarından biri olan Rüstem'in oğludur. Babasını tanımadan büyüyen Sührâb, Efrâsiyâb'ın askerleriyle birlikte Keykâvûs'la savaştır. Bu savaş esnasında babası Rüstem'le mücadeleye girmiştir. Rüstem mağlup olacağı sırada hile ile Sührâb'ı devirmiştir. Rüstem, farkında olmadan öz evladını kendi elleriyle öldürmüş ve bundan dolayı derin üzüntü duymuştur (Onay 1992; 13).

Sührâb'a, *Dîvân'a* tek beyitte yer verilmiştir. Kabûlî, Sührâb ile diğer *Şehnâme* kahramanlarını birlikte ele almış ve Sührâb'tan '*Yüce Sührâb*' diyerek söz etmiştir.

Hûşeng-i **Sührâb**-übbehet Hûşeng-iktidâr

Sâm-ı Siyâmek-mekremet Efrâsiyâb-ı Cem-hadem

(G. 234/2)

Şâpur/Şâmur

Sasanîlerin ikinci hükümdarı Erdeşîr'in oğludur. Şâpur'un tahta geçmesiyle İran hükümdarlığı yeni usullere göre düzenlenmiş ve bu dönemde düzenli bir ordu kurulmuştur. (Yıldırım 2012; 108).

Şiirlerinde Şâpur'a bir beyitte yer veren Kabûlî, Şâpur ile diğer *Şehnâme* kahramanlarını birlikte zikretmiştir.

Ṭahmûrs-ı 'ifrît-bend **Şâmûr**-ı Ṭahmûrs-kemend

İsfendiyâr-ı nâmver Dahhâk-i Nûşirvân-kerem

(G. 234/4)

Tahmûrs/Tahmûrâs

İran'ın mitolojik kahramanlarından biri olan Tahmûrâs, Pişdâdî sülalesinin ikinci hükümdarı ve Cemşîd'in kardeşidir. Rivayete göre devlerle savaşa giren Tahmûrâs, Ehrimen'e eyer vurmuş ve otuz sene boyunca Ehrimen'in sırtında cihanı dolaşmıştır. Hûşeng'in ardından tahta çıkan Tahmûrâs'ın döneminde kıtlık baş göstermiştir. Bunun üzerine Tahmûrâs, zenginlerin yiyeceklerini yoksullarla paylaşmalarını söylemiştir. Kaynaklara göre Tahmûrâs, halka avlanmayı ve halı dokumayı öğreterek birçok yeniliğe imza atmıştır (Korkmaz 2010; 533).

Gedizli Kabûlî Divânı'nda bir beyitte iki kez adından söz edilen Tahmûrâs, -vezin gereği- 'Tahmûrs' şeklinde yazılmıştır. İran mitolojisini ve *Şehnâme*'yi iyi bildiği görülen Kabûlî, beyitte '*Tahmûrs-kemend, Tahmûrs-ı ifrit-bend*' ifadelerini kullanmış ve Tahmûrs'un devleri bağlayıcı özelliğine atıfta bulunmuştur.

Tahmûrs-ı 'ifrît-bend Şâmûr-ı **Tahmûrs**-kemend

İsfendiyâr-ı nâmver Dahhâk-i Nûşirvân-kerem

(G. 234/4)

Zâl

Zâl, Nerîmân'ın torunu ve Sâm'ın oğludur. *Şehnâme*'ye göre Zâl; saçları, kaşları ve kirpikleri bembeyaz bir şekilde doğmuş ve bu sebeple kendisine 'ihtiyar, aksakallı' anlamlarına gelen Zâl ismi verilmiştir. Zâl'in

bembeyaz bir hâlde doğması üzerine Sâ'm, bunun uğursuzluk alameti olduğunu düşünmüş ve oğlunu reddederek bir dağa götürüp bırakmıştır. Zâl, bu dağda Simurg tarafından büyütülmüştür. Yiğit bir delikanlı olan Zâl'ın namı dört tarafa yayılmıştır. Yıllar sonra Sâ'm, gördüğü bir rüya üzerine oğlunu aramaya koyulmuş ve dağa tekrar gelerek oğlu Zâl'ı bulmuştur (Yıldırım 2008; 735-736).

Kabûlî'nin şiirlerinde adından sıklıkla bahsedilen *Şehnâme* kahramanlarından biri de Zâl'dır. Beyitte Zâl'ın görkemli ve ihtişamlı oluşundan bahseden Kabûlî, diğer *Şehnâme* kahramanlarından söz etmeyi de ihmal etmemiştir.

Zâl-i Keyûmers-ihtîşâm Kâvus-ı Kîsrâ-ihtîrâm
Behrâm-ı Gûderz-ihtîrâm Fîrûz-ı Efrîdûn-'âlem (G. 234/3)

Kabûlî, iki beyitte Zâl'ı kelime anlamı itibarıyla ele almıştır. Şair, 'ihtiyar, yaşlı' anlamlarına gelen Zâl ile dünya arasında ilgi kurulmuştur. Zâl'e benzeyen ihtiyar dünyanın kahrı, Rüstem gibi nice yiğitleri bile alt etmiştir.

Öldürür âdemi derd ile sipîhrûñ çahır
Rüstem-i dehr ise de Zâl-i sipîhrûñ çahır (B. 97)

'Âkıbet 'arşâ-i 'âlemde ider zâr u zebûn
Rüstem-i dehr ise de Zâl-i sipîhrûñ çahır (B. 98)

SONUÇ

Destan türünün benzersiz örneklerinden biri olan *Şehnâme*, X. yüzyılda Firdevsî tarafından kaleme alınmış manzum bir eserdir. *Şehnâme*, konu itibarıyla ilk insan olan Keyûmers'in yaratışıyla başlamakta ve Sasani hükümdarı III. Yazdigird dönemine kadar devam etmektedir. Bu süreçte hükümdarların hayatını ve savaşlarını konu alan Firdevsî, olayları kronolojik bir düzende anlatmaktadır.

Asırlardır dünya edebiyatlarındaki yerini ve önemini koruyan bu eşsiz eser, Türk edebiyatına da etki etmiştir. *Şehnâme*, özellikle klasik Türk edebiyatı şairleri tarafından ilgi görmüştür. Eserde yer alan olaylar, kişiler, efsanevi varlıklar, yer adları gibi pek çok unsur klasik Türk edebiyatı şairlerinin beslendiği önemli malzemeler arasında yerini almıştır.

Şehnâme'den etkilenen bu şairlerden biri de XVI. yüzyılda yaşamış Gedizli Kabûlî'dir. *Şehnâme*, Kabûlî'nin şiirlerine tesir etmiş ve *Dîvân*'da yer alan iki gazelin neredeyse tamamında *Şehnâme* kahramanlarından söz edilmiştir. *Kabûlî Dîvânı*'nda kaynağı *Şehnâme*'ye dayanan 29 efsanevi kahraman tespit edilmiştir. Bu kahramanları genellikle aynı beyit içinde ele alan Kabûlî, şiirlerinde memduhun vasıflarından söz ederken bu şahsiyetlere değinmiş ve *Şehnâme* kahramanları ile övülen kişi arasında benzetme kurmuştur. *Divan*'da yer alan efsanevi kahramanlar daha çok 'yiğitlik, cesaret, zekilik, cömertlik' gibi vasıfları sebebiyle şiirlere konu edilmiştir.

Çalışmada *Şehnâme*'de yer alan ve *Gedizli Kabûlî Dîvânı*'nda ismi zikredilen 29 efsanevi kahraman ele alınmıştır. Bu kahramanlar ayrı başlıklar altında açıklanmış ve *Şehnâme*'deki mitolojik şahsiyetlerin *Dîvân*'da hangi vasıfları sebebiyle ele alındığı ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

- Ağarı, Şerife (2018). "Bir Övgü Unsuru Olarak Şehnâme Kahramanlarının Klasik Türk Şiirindeki Dönüşümü: Bâkî-Nedîm Karşılaştırması". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (39). 233-250.
- Akbulut, Dursun Ali (1984). "Arap Fütuhâtına Kadar Maverâünnehir ve Horasan'da Türkler (M.Ö. II – M.S. VII. yy.)". Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Albayrak, Nurettin (1993). "Cem". *İslam Ansiklopedisi*. C. 7. İstanbul: TDV Yayınları. 279-280.
- Anka, Banu (2018). "Şehnâme'nin Mitolojik Bölümü ve İran-Turan İlişkisi". Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.
- Erdoğan, Mustafa (2008). "Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)". Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Erdoğan, Mustafa (2013). *Gedizli Kabûlî ve Dîvânı*. Gediz: Gediz Belediyesi Kültür Yayınları.
- Firdevsî (2009). *Şahnâme*. (çev. Necati Lugal). İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Gültekin, Hasan (2013). "Firdevsî, Şeh-nâme, Şeh-nâmecilik ve Meşâhîr-i İslâm'da Firdevsî Maddesi". *International Journal of Social Science*. C.6. S.3. 239-261.
- <https://www.edebiyatvesanatakademisi.com/divan-nesri-mesnevi-tarih/firdevsi-nin-sehnamesi-konulari-onemi-ve-etkileri-419.aspx> [Erişim Tarihi: 10. 12. 2021].
- Kanar, Mehmet (2010). "Şehnâme". *İslam Ansiklopedisi*. C. 38. İstanbul: TDV Yayınları. 289-290.
- Korkmaz, Mehmet (2010). *Zerdüşt Dini İran Mitolojisi*. Ankara: Alter Yayınları.
- Kültürel, Zuhâl (2010). "Şehnâme". *İslam Ansiklopedisi*. C. 38. İstanbul: TDV Yayınları. 290-292.
- Onay, Ahmet Talât (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. (haz. Cemâl Kurnaz). Ankara: TDV Yayınları.
- Örs, Derya (2009). "Siyâvuş". *İslam Ansiklopedisi*. C. 37. İstanbul: TDV Yayınları. 308-309.
- Pala, İskender (2004). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şişman, B.; Kuzubaş, M. (2017). *Şehnâme'nin Türk Kültür ve Edebiyatına Etkileri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tefazzülî, Ahmet (1995). "Enûşirvân". *İslam Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: TDV Yayınları. 255.
- Tökel, Dursun Ali (2016). *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları.
- Yazıcı, Tahsin (1994). "Efrâsiyâb". *İslam Ansiklopedisi*. C. 10. İstanbul: TDV Yayınları. 478-479.
- Yazıcı, Tahsin (1995). "Ferîdun". *İslam Ansiklopedisi*. C. 12. İstanbul: TDV Yayınları. 396.

Yıldırım, Nimet (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

Yıldırım, Serpil (2012). “Şahnâme’de Aşk Hikâyeleri”. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Yurttaş, Nilüfer (2012). “Şâhnâme’de Metafizik”. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Zavotçu, Gencay (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*. Ankara: Kesit Yayınları.